

Izkušnje s kriminaliteto in občutek ogroženosti v Linzu in Ljubljani - preskus kognitivne teorije strahu pred viktimizacijo

Gorazd Meško¹, Helmut Hirtenlehner² in Ljubo Vošnjak³

V pričujočem prispevku bomo preskusili kognitivno teorijo o občutku ogroženosti v zvezi s kriminaliteto. Teorija želi s pomočjo součinkovanja med zavedanjem tveganja in anticipacijo posledic uskladiti nasprotujoče si ugotovitve o tezi viktimizacije. Poudarek je na procesu kompenzacije: kadar individualne izkušnje s kriminaliteto vodijo k temu, da žrtev prilagodi svoja pretirana pričakovanja glede posledic manj boleči realnosti, bi to lahko izničilo povečana doživetja tveganja in z njimi povezan povečan učinek strahu. Kadar ne pride do novega ovrednotenja pričakovanih posledic viktimizacije, naj bi tudi osebne izkušnje s kriminaliteto prek povečane ocene tveganja vodile k povečanemu strahu. Z izsledki, ki smo jih pridobili z anketami, opravljenimi v Avstriji in Sloveniji, ocenjujemo linearne modele strukturalnih enačb, ki navajajo k temu, da je takšna „teorija psihološkega izboljšanja žrtvinega stanja“ v mnogo pogledih neustrezna. Zlasti nemogoče je bilo dokazati, da je žrtev zaradi vsega, kar je doživela, manj zmožna oceniti določene posledice.

Ključne besede: strah pred kriminaliteto, viktimizacija, kognitivna teorija, raziskava, Slovenija, Avstrija.

UDK: 343.988 (497.4 : 436)

1 Teza o viktimizaciji in njena empirična prekušnja

Že štirideset let je, odkar se je kriminologija začela zanimati za strah⁴ pred kriminaliteto. Empirično raziskovanje področja občutka ogroženosti pri prebivalcih se je začelo z anketami o temnih poljih kriminalitete, ki so jih izvedli na pobudo ameriške Katzenbachove komisije (predsednikova komisija za kazenski pregon in pravosodje, ki jo je imenoval predsednik Johnson sredi šestdesetih let) in v katerih so raziskovali obremenjenost z viktimizacijo in strah občanov pred kriminaliteto (Boers, 1991, str. 18). Od vsega začetka je bilo v ospredju razmišljanje, da je strah pred kriminaliteto rezultat izkušenj določene žrtve kriminalitete. Takšen pristop je bil logična posledica nekritičnega zaznavanja v kriminologiji, ki opisujejo strah občana pred kriminaliteto preprosto kot rezultat določenih kriminalnih dogajanj v neki družbi (Warr, 2000, 452).

Čeprav se zdi takšen viktimizacijski model na prvi pogled prepričljiv, so ugotovitve empiričnih raziskovanj v tej točki do danes ostale nekonsistentne in protislovne. Opazili smo lahko vse: od zmernega strah simulirajočega učinka izkušenj žrtev (na primer Beck in Robertson, 2003; Gale in Coupe, 2005; Katz in drugi, 2003; Kanan in Pruitt, 2002; Kury in Ferdinand, 1998; Rountree, 1998; Zafonitou, 2008) prek neodvisnosti stopnje strahu od viktimizacijskega ozadja (na primer Akers in drugi, 1987; Boers, 1991; 1995; Denkers in Winkel, 1998; Ferraro, 1995; Hirtenlehner in Sautner, 2007; Meško in drugi, 2008) do učinkov, ki zmanjšujejo strah (na primer Maxfield, 1984; Sparks in drugi, 1977). Enotnega mnenja so samo glede tega, da individualna zgodovina žrtve ne more biti glavni dejavnik razlage za občutek ogroženosti kot posledice kriminalnih dejanj⁵.

Različne ugotovitve imajo seveda za osnovo različne teoretične specifikacije in empirične operacionalizacije strahu pred kriminaliteto. Še zlasti skrb vzbujajoče je, da se kognitivni in afektivni elementi pojmovanja varnosti – torej zaznavanje tve-

¹ Dr. Gorazd Meško je redni profesor za kriminologijo in dekan Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru, e-pošta gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

² Dr. Helmut Hirtenlehner je docent za kriminologijo in raziskovalno metodologijo v družboslovju na Univerzi v Linzu, Avstrija, e-pošta helmut.hirtenlehner@jku.at

³ Mag. Ljubo Vošnjak je doktorski študent na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, e pošta ljubo.vosnjak@gmail.com

⁴ Izrazi „bojazen“, „strah“ in „občutek ogroženosti“ se v tem prispevku uporabljajo kot sopomenke.

⁵ Klaus Sessar (1990, str. 125) predlaga alternativno tolmačenje opisanih korelacij med viktimizacijo in strahom, ki se opira na psihološke učinke konsistence. V nasprotju z običajno razlago domneva, da je višja stopnja strahu pri žrtvah, ki so se same razglasile za žrtve, rezultat določene prednosti pri pomnjenju, ki ga imajo boječe osebe. Vprašani s pomisleki glede varnosti si boljše zapomnijo viktimizacije v preteklosti.

ganja in občutek ogroženosti – ne uporabljajo vseskozi ločeno, ampak se vsake toliko časa ocene za kriminalno ogroženost določene družbe uporabljajo kot kazalec strahu (Hale, 1996)⁶.

Eden od ključev za razumevanje vpliva in posledic izkušnj žrtev s kriminaliteto je najbrž v razlikovanju med kognitivnimi in afektivnimi vidiki dojemanja varnosti (Boers, 2002; Ferraro in LaGrange, 1987; Gabriel in Greve, 2003; Hale 1996). Kognitivna komponenta se odraža v posameznikovi oceni tveganja, kjer gre večinoma za subjektivno verjetnost, da sami postanemo žrtev kaznivega dejanja. Ocena tveganja poskuša poudariti kognitivno-racionalno vrednotenje lastne ogroženosti. Afektivna komponenta označuje čustveno vznemirjanje zaradi nevarnosti kriminalitete v lastnem življenjskem prostoru, kar velja za strah pred kriminaliteto v ožjem smislu. Strah pred kriminaliteto tako označuje „čustveni odziv na nevarnost kriminalitete, ki jo zaznavamo kot osebno ogroženost“ (Ferraro, 1995, 23) oziroma (Boers, 2002: 1401).

Viktimizacije so večinoma v tesnejši povezavi z osebno oceno tveganja kakor s čustvenim vznemirjanjem zaradi kriminalitete (Boers, 1991; Boers in Kurz, 1997; Ferraro, 1995; Giles-Sims, 1984; Hirtenlehner in Sautner, 2007; Mesch, 2000; Schwarzenegger, 1992). Če imajo izkušnje s kriminaliteto kakšen vpliv, potem vplivajo najprej na specifično oceno tveganja (pri enakem kaznivem dejanju), ampak tudi te trajajo samo določeno časovno obdobje, dokler ne pride do pozabljanja ali dokler nove izkušnje ne popravijo prej doživete ogroženosti (BMI in BMJ, 2006; Boers, 2002; Frevel, 1998). Zveza z afektivno komponento – z občutkom varnosti – se zdi občutno šibkejša.

Frans Willem Winkel (1998) je s svojo „teorijo psihološkega izboljšanja žrtvinega stanja“ naredil obetaven poskus, da bi uredil neenotne ugotovitve in razjasnil zapleteno zvezo med izkušnjami s kriminaliteto in strahom pred kriminaliteto. Winkel v svoji teoriji poudarja posredujočo vlogo dveh kognitivnih elementov: subjektivno zaznane verjetnosti in pričakovanih posledic potencialnih viktimizacij. Ti dve kogniciji bi se lahko nevtralizirali, če bi prišlo do žrtve, kar bi bilo enako nevtralizaciji stresorja „izkušnja s kriminaliteto“. Šele ko sovpadajo ocene tveganja in pričakovane posledice, lahko razumemo razlikovalne vplive osebnih izkušenj s kriminaliteto na občutek varnosti. Winklovo kognitivno teorijo strahu pred viktimizacijo bomo empirično preskusili. S pomočjo

anketnih podatkov iz Linza in Ljubljane bomo preverili, kako primerna je ta teorija, da bi pridobljene rezultate raziskovanj integrirali in razjasnili zapleteno razmerje med izkušnjami s kriminaliteto in strahom pred kriminaliteto.

2 Kognitivna „teorija strahu pred viktimizacijo“

Razlogi za neenotne ugotovitve na področju viktimizacije so posledica različnih okoliščin. Poleg težav pri teoretični konceptualizaciji strahu pred kriminaliteto in razhajanj pri operacionalizaciji ciljnih spremenljivk moramo tudi tukaj omeniti pogosto neupoštevanje možnih povezovalnih členov. Kognitivnim mehanizmom in procesom, ki potekajo med dožitvi žrtev in prilagoditvijo oziroma neprilagoditvijo občutka varnosti, namenjamo premalo pozornosti. Prav ti intermediarni procesi bi lahko ustvarili določen red v teh nejasnih, včasih celo protislovnih rezultatih.

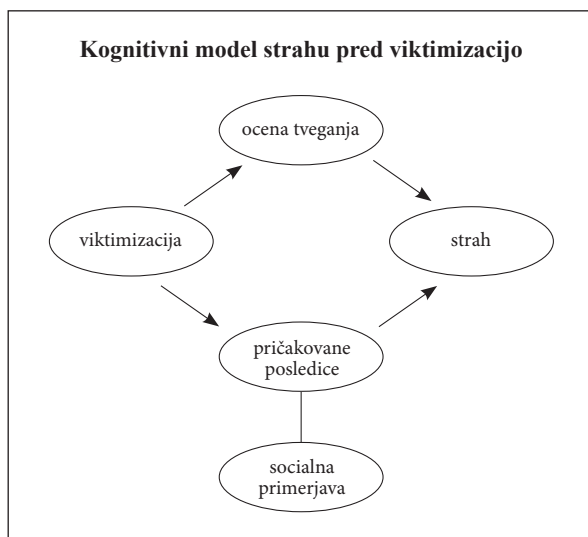
Frans Willem Winkel (1998) je s svojo „teorijo psihološkega izboljšanja žrtvinega stanja“ naredil učinkovit poskus, da bi s pomočjo procesov za predelavo informacij prispeval k razjasnitvi težavne povezave med izkušnjo s kriminaliteto in čustvenimi reakcijami. Razvil je kognitivno „teorijo strahu pred viktimizacijo“, ki temelji na kognitivnih teorijah čustev in ki razume čustva kot posledični produkt misli in interpretacij situacij (Reisenzein in drugi, 2008). V svoji teoriji povezuje nastanek strahu pred kriminaliteto z dvema procesoma, ki se zgodita še pred tem: po eni strani je to subjektivno zaznavanje tveganja, po drugi pa so to pričakovane posledice določene škode v primeru viktimizacije. Strah pred kriminaliteto bi se lahko razvil iz skupnega delovanja ocene verjetnosti, po kateri bi posameznik postal žrtev, in pričakovanih negativnih posledic viktimizacije. Stopnja strahu naj bi bila odvisna od percipirane verjetnosti, da se zgodi kaznivo dejanje, in teže zaznanih posledic⁷. Osebnostne izkušnje s kriminaliteto bi imele za posledico vznemirjenost in strah pred kriminaliteto, če povzročajo bodisi zvišanje ocene tveganja bodisi povečanje pričakovane škode. „Potemtakem je strah pred kriminaliteto pogojen, in ni samodejen odziv, ki se pojavi samo, ko so ti kognitivni vidiki tako ali drugače vključeni“ (Winkel, 1998: 474).

Karakteristična lastnost Winklove „teorije psihološkega izboljšanja žrtvinega stanja“ se razkrije pri načinu, kako uporablja skicirani model, da bi pojasnil pogosto odsotnost

⁶ Diferenciacija med socialnimi in osebnimi vidiki odnosa do kriminalitete, ki jo je vpeljal Klaus Boers (1991, str. 207), ima danes široko podporo. Pri prvih vidikih gre predvsem za kriminalno ogrožanje družbe in družbeno obravnavo problema kriminalitete, kar nas tukaj ne zanima. Pri osebnih vidikih odnosa do kriminalitete gre za prizadetost posameznika zaradi kriminalitete, kar je tudi glavna tema pričujočega dela.

⁷ V podobni koncepciji vidi Kreuter (2002, str. 25) strah pred kriminaliteto kot multiplikativni produkt verjetnosti in posledic morebitne viktimizacije. Killias (1991) je razvil referenčni okvir, ki obsega tri elemente. Izvor občutka ogroženosti zaradi kriminalitete izpeljuje iz izpostavljenosti tveganjem, pričakovanih posledic in zmožnosti nadzora.

učinkov, ki povečujejo strah pri izkušnjah s kriminaliteto. Pri tem uporablja koncept kompenzacije. Osebnne izkušnje žrtev bi sicer vedno znova sprožile višjo oceno verjetnosti, da bo v prihodnje prišlo do viktimizacije, hkrati pa omogočajo, da se grozljivi scenariji, povezani s kriminaliteto, ki jih širijo mediji, s pomočjo realnosti popravijo oziroma omilijo in tako tudi pričakovano škodo „popravijo navzdol“. Dejanske izkušnje s kriminaliteto lahko privedejo do tega, da posamezniki popravijo svojo sliko o tem, kako postaneš žrtev. To lahko naredijo navadno takrat, ko izvejo, da so nekateri scenariji groze pretirani, oziroma ko ugotovijo, da so se vsekakor sposobni soočiti z določenimi izkušnjami (BMI in BMJ, 2006, 514). Kadar individualne izkušnje s kriminaliteto vodijo do prilagoditve pretiranih pričakovanj glede posledic manj boleči realnosti, bi to lahko kompenziralo povečanje strahu po povečanju zaznane verjetnosti viktimizacije. Oba procesa bi se lahko izenačila. Tako bi lahko deaktivirali stresorje in razložili, zakaj ni razlike v stopnji strahu med žrtvami in nežrtvami. Če pa se na novo pričakovane posledice viktimizacije ne ocenijo, lahko tudi osebne izkušnje s kriminaliteto prek zvišanih ocen tveganja vodijo do povečanega strahu pred kriminaliteto.

Slika 1: Model teorije

S pomočjo tako imenovanega teoretičnega razmisleka ali spoprijemanja (*coping*) lahko razložimo, zakaj naj bi žrtve kriminalitete viktimizacijske posledice bolj optimistično ovrednotile kot pa posamezniki, ki niso bili žrtve kaznivih dejanj. Žrtve se poskušajo aktivno spoprijeti z dogodki, da bi ponovno vzpostavile psihično ravnovesje. Pri psihološkem deaktiviranju stresorja poleg drugih mehanizmov nevtralizacije (Agnew, 1985) uporabljajo tudi procese socialnih primerjav. Ti procesi označujejo poskus, da bi slabim stvarjem, ki jih

doživi posameznik, odvzeli resnost tako, da bi ga primerjali z nekom, ki ga je doletela še hujša usoda. Prosto po geslu „Če se ti slabo godi, se primerjaj z drugimi, ki jim gre še slabše!“, se ob neprijetnih dogodkih v življenju instrumentalizirajo procesi socialnih primerjav, da bi izboljšali svoje razpoloženje. (Primerjaj tudi Winkel in Denkers, 1995). Po Winklu naj bi takšen slog reševanja vplival na oceno posledic morebitnih viktimizacij. Bolj ko žrtev uporablja procese socialnih primerjav, bolj se zmanjšujejo pričakovane posledice. Videti je, da je znižanje ocene resnosti usmerjena strategija spoprijemanja (*coping strategy*), ki naj bi olajšala premagovanje psihičnih posledic osebnih izkušenj s kriminaliteto.

Če pogledamo raziskave za kognitivno teorijo strahu pred viktimizacijo, naletimo na številne, ki potrjujejo tesno povezavo med zaznavanjem tveganj in strahu pred kriminaliteto. Številne študije, ki poudarjajo tako oceno tveganj kot strah pred kriminaliteto, označujejo presojo osebnih viktimizacijskih tveganj kot determinanto individualnega občutka varnosti (Boers, 1991; Ferraro, 1995; Giles-Sims, 1984; Hirtenlehner, 2006; Jackson, 2004; LaGrange in drugi, 1992; Mesch, 2000; Smith in Torstensson, 1997; Smith in drugi, 2001). Raziskave o viktimizacijski tezi nam razkrivajo, da osebne izkušnje s kriminaliteto praviloma povzročajo povečanje percipirane verjetnosti viktimizacije (Boers, 1995; Ferguson in Mindel, 2007; Giles-Sims, 1984; Ferraro, 1995; Hirtenlehner in Sautner, 2007; Kury in Ferdinand, 1998; Lüdemann, 2006; Mesch, 2000; Schwarzenegger, 1992). Po drugi strani pa redkeje opažamo neposreden vpliv izkušenj žrtev na občutek varnosti. V mnogo primerih je delovanje omejeno na presojo tveganj, še zlasti na oceno tveganj v primeru enakih kaznivih dejanj⁸ (povz. Boers, 2002; Frevel, 1998; Hale, 1996).

Medtem ko je vloga zaznavanja tveganj sorazmerno dobro raziskana, je raziskav, ki se ukvarjajo s posledicami oziroma s škodo viktimizacij, malo. Najizčrpnjša teoretična in empirična raziskovanja na področju pomena pričakovanih viktimizacijskih okvar je opravil Mark Warr. Warr (1987; Warr in Stafford, 1983) vidi strah pred kriminaliteto kot multiplikativno funkcijo ocene tveganja in pričakovanih posledic. Oba dejavnika imata pri nastajanju občutka ogroženosti, ki je posledica kriminalitete, enak vpliv. Šele ko obe postavki prekoračita določeno mejno vrednost (> 0), naj bi se pojavili občutki ogroženosti. Iz tega sledi, da neizogibne viktimizacije povzročajo strah pred kriminaliteto samo takrat, kadar z njimi povežujemo resne posledice. Tudi zelo težka kazniva dejanja, ki imajo hude posledice, povzročajo strah, kadar vidimo verjetnost, da se lahko zgodijo (Warr 1987, 41).

⁸ Včasih spadajo individualne ranljivosti in kompetence spoprijemanja („*coping*“ kompetence) k posrednikom zveze tveganje-strah. Glej Hirtenlehner (2006), Killias in Clerici (2000) ter Boers in Kurz (2001).

Drugje se Warr (1984; 1985) odmakne od Winklovega razumevanja ter vidi resnost posledic viktimizacije kot posrednika povezave med tveganjem in strahom. Gledano iz te perspektive, pričakovane posledice vodijo učinek subjektivne verjetnosti viktimizacije na raven strahu. Kadar s kaznivim dejanjem asociiramo hudo škodo, naj bi to povzročilo močan učinek ocene tveganja na občutek ogroženosti. Kadar pa so pričakovane posledice majhne, naj bi bil tudi vpliv anticipirane verjetnosti viktimizacije skromen. To interakcijsko zvezo Warr (1984) uporablja pri tako imenovanem paradoksu kriminalitete in strahu, po katerem pokažejo ženske in starejše osebe praviloma večji strah pred kriminaliteto, ko so možnosti, da bi postali žrtev kaznivega dejanja, majhne, kot moški in mlajše osebe. Posredujočo vlogo pri tem ima ranljivost: zaradi večje ranljivosti naj bi ženske in starejši posamezniki posledice dejanskih ali potencialnih izkušenj s kriminaliteto ocenjevali bolj pesimistično kakor moški in mlajši posamezniki. Warr je na osnovi anketnih podatkov iz Seattla (ZDA) našel potrditev za svoje teze⁹.

Jonathan Jackson (2004) je v anketni raziskavi, ki so jo izvedli v severovzhodni Angliji, dokazal, da anticipirane posledice viktimizacije ne vplivajo na pogostost, ampak na intenzivnost občutkov ogroženosti, ki so povezani s kriminaliteto. Linearni model strukturnih enačb določa za učinek ocene posledic na moč strahu pred kriminaliteto standardizirani koeficient regresije. 13 ($p < .01$).

Winkel (1998) je svojo teorijo preveril z obširnimi preskusom. Njegovi izsledki temeljijo na nizozemski vzdolžni raziskavi, v kateri so s 400 žrtvami kaznivih dejanj in 200 ne-žrtvami izvedli sedem krogov anketiranj. Tako so lahko potrdili številne hipoteze, ki so jih izpeljali iz „teorije psihološkega izboljšanja žrtvinega stanja“. (Iz naših ... analiz je mogoče razbrati, da se viktimizacija nagiba k izvajljanju povečanega subjektivnega tveganja viktimizacije ... skupaj z zmanjšanim dojemanjem negativnega vpliva, povezanega z viktimizacijo .... Te navzdol in navzgor usmerjene tendence se nevtralizirajo ali celo eliminirajo, kar lahko privede do tega, da se strah pred kriminaliteto zaradi viktimizacije ne poveča.) (Winkel, 1998, str. 481). Na strah vplivajo tako pričakovane posledice kot ocena tveganja; na Nizozemskem imajo prve večji vpliv kot druga. Toda med obema determinantama, tj. presojo posledic in procesi socialne primerjave, ni bila ugotovljena povezava, ki bi podprla teorijo.

⁹ Warru (1985, 242) sta se multiplikativni model in model občutljivosti za tveganje zdelo zelo sorodna. Prvi model se uporablja bolj za analizo neenakih potencialov strahu glede na vrsto kaznivega dejanja, drugi model pa za raziskave sociodemografskih razlik v intenziteti strahu pred kriminaliteto.

3 Metoda

3.1 Značilnosti vzorcev

Naša prizadevanja, da bi pojasnili težavno razmerje med osebnimi izkušnjami s kriminaliteto in občutki ogroženosti, ki so povezani s kriminaliteto, temeljijo na anketnih podatkih iz dveh držav: Avstrije in Slovenije. V Linzu, glavnem mestu zvezne dežele Zgornje Avstrije, smo naredili naključni preskus na 361 prebivalcih. V Ljubljani smo po naključnem ključu izbrali 351 prebivalcev mesta. Tabela 1 daje informacije o sestavi anketiranih. Razvidno je, da so udeleženci raziskave v Linzu nekoliko starejši in jih ima več višjo izobrazbo od tistih v Ljubljani. Povprečna starost anketiranih v Linzu je 46 let in v Ljubljani 42 let.

Tabela 1: Sociodemografski profil anketiranih

	Linz		Ljubljana	
	Število oseb	Odstotek	Število oseb	Odstotek
Starost				
18–29 let	77	22 %	92	26 %
30–39 let	69	19 %	75	21 %
40–49 let	74	21 %	67	19 %
50–59 let	41	11 %	57	16 %
60–69 let	58	16 %	40	12 %
70 let in več	39	11 %	20	6 %
Spol				
moški	169	47 %	169	48 %
ženski	192	53 %	182	52 %
Stopnja izobrazbe				
brez mature	171	48 %	192	55 %
z maturo	186	52 %	158	45 %

Ankete smo izvajali od januarja do marca 2008. Da bi se kar najbolj izognili popačenjem zaradi vpliva razgovora v živo in izbire po socialnem ključu, smo se odrekli izpraševanju oziroma anketiranju na štiri oči. Namesto tega smo anketne liste razdelili, dali prednost tehniki „drop-off“ (Wetzels in drugi, 1995). Ciljne osebe so prejele vprašalnik in ga same izpolnile. Čez dva ali tri dni smo osebno prišli po vprašalnike.

3.2 Merski instrumenti

Viktimizacija: Da bi lahko izmerili osebno viktimiziranost, smo anketirancem predložili seznam različnih kaznivih dejanj in oblik nadlegovanj. Anketiranci so morali navesti, ali so v zadnjih dvanajstih mesecih imeli opravka s

takšnimi oblikami¹⁰. Tabela 2 kaže vrsto kaznivih dejanj in delež oseb, ki so v omenjenem časovnem obdobju postale žrtev teh dejanj. Več kot očitno je, da se težja kazniva dejanja zgodijo redko. Največje število viktimizacij opazamo pri srednje težkih prestopkih.

Tabela 2: Osebné izkušnje s kriminaliteto

Se vam je v zadnjih dvanajstih mesecih zgodilo, da ...	Linz	Ljubljana
... so vas neznani ljudje prostaško ogovarjali, ogrožali ali ozmerjali?	27 %	24 %
... so vam nekaj ukradli? (tatvina brez uporabe nasilja, ne pa vlom v stanovanje)	16 %	16 %
... so vam vlomili v avto ali ga namerno poškodovali?	14 %	17 %
... so vas ogoljufali ali namerno zavedli, zaradi česar ste utrpeli finančno škodo?	7 %	10 %
... so vam vlomili v stanovanje ali v hišo?	6 %	4 %
... so vas spolno nadlegovali?	4 %	1 %
... vas je nekdo udaril ali poškodoval?	3 %	0 %
... vam je nekdo pod grožnjo uporabe sile nekaj odtujil?	1 %	3 %
... so vas spolno napadli?	0 %	0 %
... ste bili deležni drugih kriminalnih dejanj?	4 %	3 %
... ste bili v zadnjih dvanajstih mesecih žrtev teh dejanj	44 %	46 %

Nadaljnje smo iz teh posameznih oblik kaznivih dejanj oblikovali indeks spremenljivke, ki izraža prevlado izkušenj s kriminaliteto vsakršne vrste. Ta indeks spremenljivke ima vrednost 1, če je bil anketiranec žrtev vsaj enega od naštetih prestopkov. Če v zadnjih dvanajstih mesecih ni imel nobenih izkušenj s kriminaliteto, je vrednost indeksa spremenljivke 0.

¹⁰ Pogosta kritika v zvezi z običajnim merjenjem osebnega viktimizacijskega ozadja se nanaša na časovno obdobje, v katerem se merijo izkušnje s kriminaliteto – to je ali prekratko ali predolgo (Sessar, 1990). Argument, da je obdobje prekratko, implicira očitke, da osebe, ki so imele izkušnjo s kriminaliteto pred merjenim obdobjem, prištevamo k skupini nežrtve. Tako podcenjujemo morebitne razlike v občutkih ogroženosti oziroma varnosti. Če pa je referenčno obdobje predolgo, bi lahko prišlo do omilitve učinka strahu v trenutku merjenja, posledica pa bi bile spet razlike v stopnji strahu. Sledimo domnevi, da žrtvam z naraščajočim časovnim odmikom vse bolj uspeva najti psihično ravnovesje, s tem pa se zmanjšuje intenzivnost strahu (Frevel, 1998, 46). Izbira omejenega časovnega okvirja pri določitvi viktimizacije pripomore k določeni stabilnosti reakcije na strah.

Strah pred kriminaliteto: Čustveno reakcijo na kriminaliteto in z njo povezane grožnje smo evidentirali kot specifično vznemirjanje glede na predhodno določene prestopke. Anketirance smo prosili, da na petstopenjski skali navedejo, kako vznemirjeni so bili ob prebiranju podatkov o kaznivih dejanjih v tabeli 3. Možni odgovori so segali od 5 (zelo vznemirjen) do 1 (sploh ni vznemirjen).

Tabela 3: Postavke za merjenje vznemirjenosti s kriminaliteto

Spremenljivka		Linz			Ljubljana				
		M	SD	r _{it-i}	M	SD	r _{it-i}		
V15	roparski napad	2,63	1,11	.79	3,68	1,22	.79		
V16	finančna goljufija	2,51	1,09	.72	3,23	1,07	.71		
V17	fizični napad	2,66	1,19	.72	4,00	1,27	.80		
V18	tatvina	3,03	1,07	.80	3,79	1,07	.80		
V19	vlom v stanovanje	2,93	1,16	.71	4,23	1,00	.72		
				Cronbachov α = .90			Cronbachov α = .90		

M = aritmetična sredina; SD = standardni odklon; r_{it-i} = korelacijski koeficient
(5) = zelo vznemirjen; (1) = sploh ni vznemirjen

Ocena tveganja: Za določitev kognitivne anticipacije tveganja smo anketirance prosili, da navedejo, kakšna bi lahko bila verjetnost, da bi v naslednjih dvanajstih mesecih postali žrtev navedenih kaznivih dejanj. Za razvrščanje so imeli na voljo pet možnih odgovorov od 5 (zelo verjetno) do 1 (ni verjetno).

Tabela 4: Postavke za merjenje ocene tveganja za viktimizacijo

Spremenljivka		Linz			Ljubljana				
		M	SD	r _{it-i}	M	SD	r _{it-i}		
V22	roparski napad	2,05	0,89	.76	2,47	0,83	.72		
V23	finančna goljufija	2,01	0,92	.57	2,64	0,88	.60		
V24	fizični napad	2,06	0,91	.70	2,36	0,80	.70		
V25	tatvina	2,60	0,97	.76	2,83	0,84	.74		
V26	vlom v stanovanje	2,36	0,96	.58	2,73	0,85	.60		
				Cronbachov α = .86			Cronbachov α = .85		

M = aritmetična sredina; SD = standardni odklon; r_{it-i} = korelacijski koeficient
(5) = zelo verjeten; (1) = ni verjeten

Pričakovane posledice: Pri operacionalizaciji posledic kriminalitete smo se oprli na Winkla (1998, 478). Anketirance smo prosili, da ocenijo, kako hude bi lahko bile posledice različnih kaznivih dejanj – vedno pod pogojem, da bi bili sami prizadeti.

Subjektivno resnost anticipiranih posledic so morali označiti na petstopenjski skali od 5 (zelo resno) do 1 (ni resno)¹¹.

Tabela 5: Postavke za merjenje pričakovanih posledic viktimizacije

		Linz			Ljubljana		
Spremenljivka		M	SD	r _{it-i}	M	SD	r _{it-i}
V28	roparski napad	3,84	1,08	.77	3,59	0,96	.68
V29	finančna goljufija	3,33	1,14	.68	3,17	0,93	.61
V30	fizični napad	3,96	1,08	.76	4,21	0,88	.65
V31	tatvina	3,32	1,03	.75	3,59	0,91	.73
V32	vlom v stanovanje	3,98	1,07	.73	4,21	0,86	.55
		Cronbachov α = .89			Cronbachov α = .84		

M = aritmetična sredina; SD = standardni odklon; r_{it-i} = korelacijski koeficient

(5) = zelo resno; (1) = ni resno

Procesi socialne primerjave: Kako pogosto žrtve uporabljajo socialne primerjave (Abwärtsvergleich), da bi se tako lažje spopadli s posledicami osebnih izkušenj s kriminaliteto, smo izmerili z Likertovo skalo treh spremenljivk. Prevedli smo Winklove (1998, 478) izjave za ponazoritev procesov socialne primerjave in jih opremili s petstopenjsko skalo od 5 (res je) do 1 (sploh ni res).

Tabela 6: Postavke za merjenje procesov socialne primerjave navzdol

		Linz			Ljubljana		
Postavka		M	SD	r _{it-i}	M	SD	r _{it-i}
V primerjavi z drugimi žrtvami sem jo poceni odnesel.		4,11	1,04	.55	3,63	1,05	.48
Včasih si mislim, da bi lahko bilo tudi huje.		4,14	1,17	.50	3,68	1,22	.37
V primerjavi z drugimi žrtvami sem se kar dobro spopadel z dejanjem.		4,23	0,96	.62	3,44	1,05	.44
		Cronbachov α = .73			Cronbachov α = .62		

M = aritmetična sredina; SD = standardni odklon; r_{it-i} = korelacijski koeficient

(5) = res je; (1) = sploh ni res

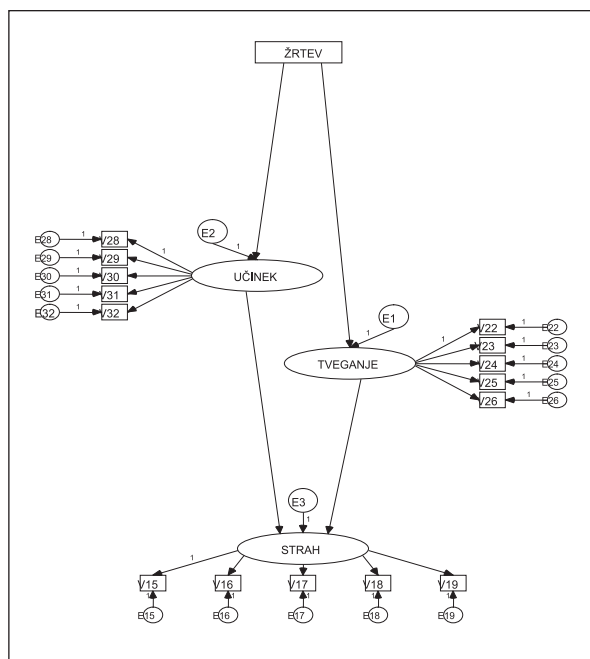
3.3 Načrt analize

Analizo podatkov smo opravili predvsem s pomočjo linearnega modela strukturalnih enačb (Byrne, 2001; Kline, 2005). Najprej smo morali Winklove teze prevesti v sistem hipotez. Teh smo dobili pet:

- H1: Osebnih izkušenj s kriminaliteto vodijo k povečanju zaznane verjetnosti viktimizacije.
- H2: Naraščajoča anticipacija tveganja povečuje strah pred kriminaliteto.
- H3: Osebnih izkušenj s kriminaliteto povzročajo zmanjšanje pričakovanih posledic v primeru, da se zgodi kriminaliteta.
- H4: Manjša pričakovanja glede posledic zmanjšujejo strah pred kriminaliteto.
- H5: Bolj ko žrtve kaznivih dejanj uporabljajo procese socialne primerjave, bolj optimistična so njihova pričakovanja glede posledic.

Če povežemo prve štiri hipoteze, dobimo model analize, ki je predstavljen na sliki 2. Ni potrebno, da ponovimo specifične vzorce povezav v vseh podrobnostih, saj so dobro razvidni iz zgoraj predstavljenih hipotez. Posebej moramo omeniti okoliščino, da vzročni model, ki vodi raziskavo, občutku varnosti ne pripisuje dodatnega neposrednega učinka viktimizacijskega ozadja. S tem se domneva, da onstran kognitivnih procesov, ki so usmerjeni v oceno tveganja in pričakovane posledice, ni dodatnih povezav med izkušnjami s kriminaliteto in strahom pred njo. Drugače povedano, to pomeni, da morebitna povezava med viktimizacijskim ozadjem in občutkom varnosti v celoti pripelje do spremembe zaznanih viktimizacijskih verjetnosti in anticipiranih posledic. Da bi preverili, ali je takšna domneva upravičena, se skicirani model analize v drugem koraku razširi, da lahko prikaže neposreden učinek strahu pred viktimizacijo.

¹¹ Točno vprašanje, s katerim želimo spodbuditi odgovore, se glasi: „Kako hude bi bile po vašem mnenju posledice za vas, če bi v naslednjih mesecih postali žrtev kaznivih dejanj? Prosimo, da za vsako dejanje s seznama navedete, ali bi pričakovali resnejše ali manj resne posledice.“

Slika 2: Model analize

Vse modele strukturalnih enačb smo izračunali z AMOS 3.6 (Arbuckle, 1997). Modele smo po strategiji multiple skupinske analize (Byrne, 2001, str. 71) presojali simultano, toda ločene po mestih. Multipla skupinska primerjava nam omogoča, da dopustimo posameznim faktorjem in regresijskim koeficientom, da se spreminjajo. Po eni strani s takšno strategijo upošteevamo dejstvo, da izvirajo podatki iz dveh neodvisnih vzorcev, po drugi strani pa to omogoča primerjavo pridobljenih učinkov med skupinama.

Za presojo parametrov modela smo uporabljali algoritem maksimalne verjetnosti („*maximum-likelihood-algorithm*“). Korelirani deleži napak niso bili dopustni.

Ker imamo podatke o obvladovanju kaznivih dejanj samo za dejanske žrtve, analize soodvisnosti med pričakovanimi posledicami in procesi socialne primerjave ne moremo integrirati v zgoraj skicirani model strukturalne enačbe. Pri preverjanju hipoteze 5 moramo uporabljati konvencionalne postopke analize podatkov.

3.4 Diskriminativna veljavnost

Preden preverimo strukturo razmerja, ki jo terjata Winklova teorija, bi morali na kratko spregovoriti o diskriminativni veljavnosti (Bortz in Döring, 2002, str. 202) uporabljenih

konstruktov. Gre za vprašanje empirične razmejitev med anticipacijo tveganja, pričakovanimi posledicami in strahom pred kriminaliteto. V strokovni literaturi najdemo večinoma le analize o razmejitvi med oceno tveganja in strahom pred kriminaliteto. Raziskovanja, ki se ukvarjajo s tem področjem, lahko razdelimo na dve veji: po eni strani obstaja več raziskav, ki izkazujejo za zaznavanje tveganj in za čustveni strah pred kriminaliteto različne prediktorje (na primer Ferguson in Mindel, 2007; Ferraro, 1995; Giles-Sims, 1984; Kanan in Pruitt, 2002; Rountree in Land, 1996). Po drugi strani pa poročata Kurt Reuband (2000) za Dresden in Jonathan Jackson (2005) za London o rezultatih diskriminativnih preskusov, ki sta jih pridobila s faktorjsko analizo in po katerih ocena tveganja in strah pred kriminaliteto sicer korelirata med seboj, hkrati pa sta hipotetična konstrukta, ki sta si analitično različna. Jacksonova študija o validaciji nakazuje možnost, da anticipirane posledice viktimizacije lahko razmejimo z mersko tehniko od preostalih dveh konceptov.

Z anketnimi podatki bomo empirično preskusili vprašanje diskriminativne veljavnosti anticipacije tveganj, pričakovanih posledic in strahu pred kriminaliteto. Razmejitev med konstrukti bomo preverili z modeli strukturalnih enačb v obliki konfirmatornih faktorjskih analiz (Byrne, 2001, str. 57; Kline, 2005, str. 165). Konfirmatorna faktorjska analiza preverja, ali se v teoriji zasnovan merski model, ki prevzame določen vzorec razmerja med spremenljivkami, sklada s pridobljenimi podatki. Teoretične koncepte bomo raziskovali po dva skupaj. Za dva hipotetična konstrukta (na primer ocena tveganja in strah pred kriminaliteto) bomo – glede na njuno kompatibilnost z opazovanimi podatki – primerjali enofaktorjsko rešitev, pri kateri so vse postavke določene kot indikatorji latentnih spremenljivk, z dvofaktorjsko rešitvijo, pri kateri so postavke dodeljene dvema med seboj korelirajočima latentnima spremenljivkama. Če dvofaktorjska rešitev podatke bolje reproducira kot enofaktorjska, je to dokaz, da raziskane konstrukte lahko razmejimo z mersko tehniko.

Tudi analize za ugotavljanje diskriminativnosti hipotetičnih konstruktov bomo opravili kot multigrupno analizo. To pomeni, da ocenjujemo posamezne faktorjske modele simultano, medtem ko variance (razpršenosti), faktorjske uteži in faktorjske korelacije lahko variirajo od mesta do mesta¹². Za presojo prilaganja modela (*Modelfit*) pa se izračuna en sam komplet testnih statistik, ki zaobjema obe mesti. Ali tako specifični model ustreza podatkom, se ugotavlja tako, da združimo podatke obeh mest.

¹² Specificiranih ni bilo nobenih restrikcij v smislu enačenja določenih parametrov mimo skupin. Korelacije rezidualnih varianc niso bile dopustne.

Za primerjavo stopnje prileganja enofaktorskih in dvofaktorskih modelov se uporablja – to priporoča strokovna literatura za modele strukturnih enačb – večje število kakovostnih parametrov. Poleg χ^2 -statistik se uporabljajo tudi indeks ujemanja (*Goodness-of-Fit-Index* (GFI)), indeks CFI (*Comparative-Fit-Index*) in stopnja napačnosti modela v populaciji (*Root-Mean-Square-Error-of-Approximation* – RMSEA). χ^2 meri odklon empirične kovariančne matrike od reproducirane kovariančne matrike. Manjše vrednosti pomenijo boljše prileganje. Za praktično rabo se praviloma uporablja tisti model, katerega χ^2 -vrednost je čim manjša v primerjavi s stopinjami prostosti. Prag sprejemljivosti je od $\chi^2/d.f. < 2$ do $\chi^2/d.f. < 5$. Indeks ujemanja (GFI) se osredotoča na sorazmerno količino varianc in kovarianc, ki jih model upošteva. Bentlerjev indeks CFI (*Comparative-Fit-Index*) odseva relativno izboljšavo ničelnega modela s pomočjo izračunanega modela. V območju vrednosti med 0 in 1 naj bi vrednosti $\geq .90$ pomenile dobro prileganje (FIT), včasih se zahtevajo tudi vrednosti $\geq .95$. Stopnja napačnosti modela v populaciji (*Root-Mean-Square-Error-of-Approximation* – RMSEA) meri razliko med kovariančno matriko populacije in najboljšo možno kovariančno matriko modela – vse skupaj po eno stopinjo prostosti. Če model popolnoma

ustreza podatkom, doseže spodnjo vrednost 0. Vrednosti pod .05 praviloma interpretiramo kot majhno diskrepanco, vrednosti nad .08 pa kot veliko diskrepanco. Včasih so tudi vrednosti med .08 in .10 še sprejemljive (zsf. Byrne 2001, str. 79; Kline, 2005, str. 133).

Vprašanje, ali nam dvofaktorska rešitev v primerjavi z enofaktorsko rešitvijo daje znatno izboljšano stopnjo prileganja, preverimo s testom χ^2 -razlike (Byrne, 2001, str. 114 in 115; Kline, 2005, str. 146 in 147). Če sta dva modela v hierarhičnem razmerju – spremenimo torej samo razmerje med spremenljivkami, ne pa same spremenljivke – lahko s testom χ^2 -razlike preverimo, ali se je zaradi modifikacije razmerja sistematično izboljšalo prileganje obstoječim podatkom¹³. Ker je razlika χ^2 -vrednosti obeh modelnih variant sama χ^2 -razdeljena na razliko števila stopinj prostosti, je pričujoča testna statistika dostopna presoji pomembnosti. Stopnja napak $\leq .05$ kaže na pomembno izboljšavo modela.

Tabela 7 prikazuje rezultate vseh preiskav diskriminativnosti.

Tabela 7: Prileganje enofaktorskih in dvofaktorskih rešitev modelom

	χ^2	d.f.	$\chi^2/d.f.$	GFI	CFI	RMSEA	$\Delta\chi^2$	$\Delta d.f.$	p
Strah pred kriminaliteto – ocena tveganja									
1 faktor	1360,47	70	19,44	.66	.68	.17			
2 faktorja	413,73	68	6,08	.90	.91	.09	946,74	2	.000
Strah pred kriminaliteto – pričakovane posledice									
1 faktor	1557,63	70	22,25	.61	.62	.18			
2 faktorja	351,65	68	5,17	.90	.93	.08	1205,98	2	.000
Ocena tveganja – pričakovane posledice									
1 faktor	1430,33	70	20,43	.63	.58	.17			
2 faktorja	263,12	68	3,87	.93	.94	.07	1167,21	2	.000

¹³ Pri enofaktorskem modelu gre za restringirano različico dvofaktorskega modela. Fiksacija korelacije obeh latentnih spremenljivk na 1 bi pomenila enačitev obeh faktorjev, kar bi pomenilo isto kot redukcija na en faktor (Kline, 2005, 182 in 183).

Ugotovitve govorijo jasno v prid razmejnitve med strahom pred kriminaliteto, oceno tveganja in pričakovanimi posledicami. V vseh primerih kažejo dvofaktorski modeli bistveno boljše prilaganje pridobljenim podatkom kot enofaktorski modeli. Pri vseh statistikah ujemanja (FIT) pride ob prehodu z enofaktorske rešitve na dvofaktorsko do dramatične izboljšave. Test χ^2 -razlike prikazuje te izboljšave kot zelo pomembne. Sodeč po vsem tem menimo, da obstaja diskriminativna veljavnost Winklovih hipotetičnih konstruktov.

4 Rezultati

Prva primerjava žrtev in oseb, ki v letu opazovanja niso postale žrtve kaznivih dejanj, glede skupnega števila (*Sum Scores*)¹⁴ na področju strahu pred kriminaliteto, ocene tveganja in pričakovanih posledic kaže povsem diferencirano sliko.

Tabela 8: Strah pred kriminaliteto, ocena tveganja in pričakovane posledice diferencirane glede na viktimizacijsko ozadje (indeksi vsot)

	Linzi		Ljubljana	
	Žrtev	Nežrtev	Žrtev	Nežrtev
Strah pred kriminaliteto	14,7 $r = .18; T = 3,46; p = .001$	13,0	19,2 $r = .05; T = 0,91; p = .366$	18,7
Ocena tveganja	12,1 $r = 24; T = 4,51; p = .000$	10,3	13,7 $r = .18; T = 3,47; p = .001$	12,5
Pričakovane posledice	18,7 $r = .04; T = 0,81; p = .416$	18,3	18,8 $r = .01; T = 0,14; p = .889$	18,7

r = Pearsonov koeficient korelacije; T = T-test statistika; p = α -napaka

V Linzu izražajo osebe, ki so že postale žrtve kaznivih dejanj, večji strah pred kriminaliteto kot osebe, ki jim je bilo to prihranjeno. Kot bi pričakovali po Winklovih tezah, se žrtve ločujejo od nežrtev po tem, da se veliko bolj zavedajo tveganj. Glede pričakovanih posledic pa ni zaznati nobenih razlik. Po eni strani je to v nasprotju z domnevo, da izkušnje s kriminaliteto povzročajo zmanjšanje anticipiranih posledic v primeru kriminalitete, in po drugi strani postavi tezo o delovanju procesa socialne primerjave (s slabšim) v kritično luč. Kjer ni zmanjšanja pričakovanih posledic (re)viktimizacije, proces

socialne primerjave ne sme biti učinkovit način reševanja. Pod črto je slika v sozvočju z vzorcem ureditve, ki ga je predlagal Winkel: v Linzu žrtve izražajo večji strah pred kriminaliteto kot nežrtve, ker zaznavajo večje viktimizacijske verjetnosti, ne da bi svoje ocene pričakovanih popravili navzdol.

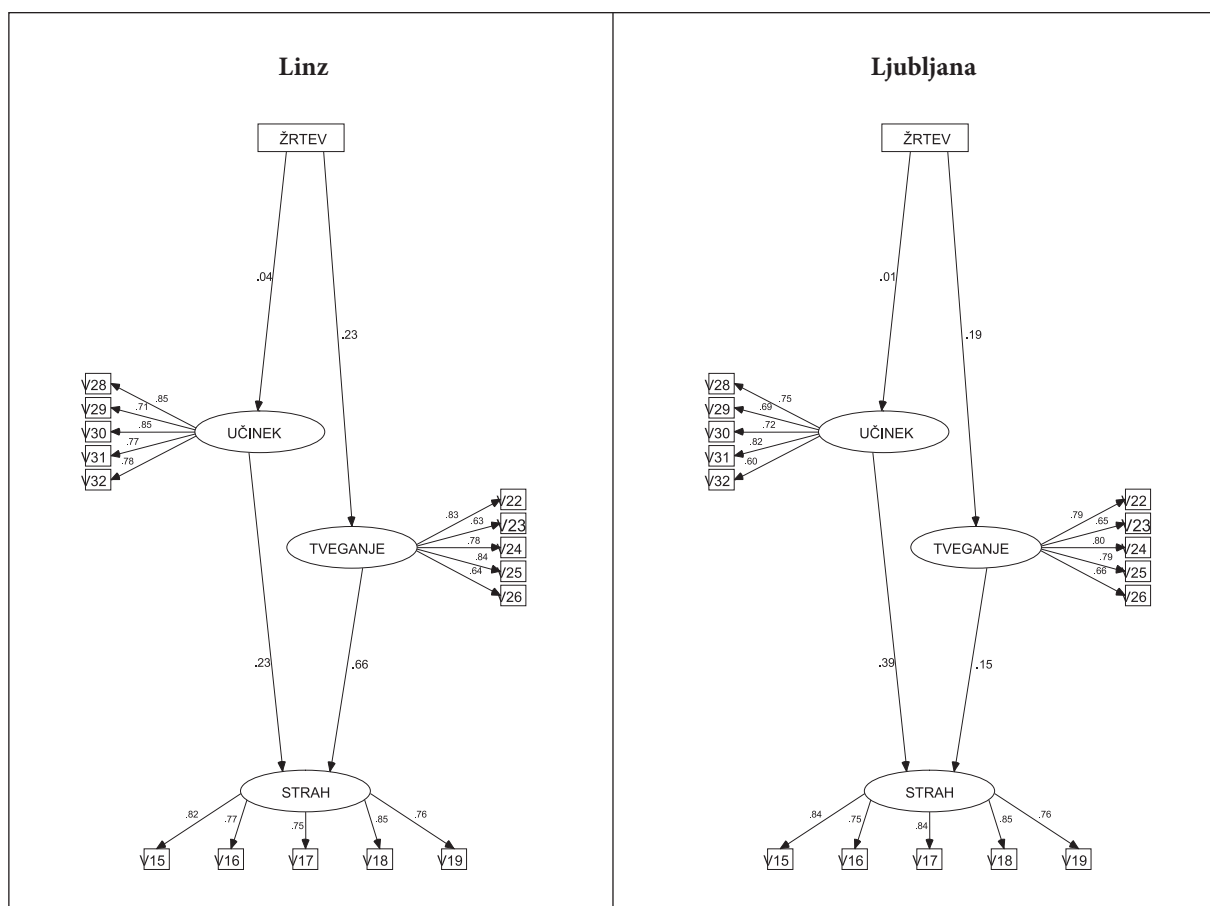
V Ljubljani je slika nekoliko bolj nekonsistentna: tukaj izražajo anketiranci z viktimizacijskimi izkušnjami enako mero strahu kot osebe, ki v referenčnem obdobju niso bile žrtve kaznivih dejanj. Spet so žrtve pri svojih ocenah tveganj bolj pesimistične kot nežrtve. Obe skupini enako ocenjujeta pričakovane posledice kriminalitete. Če združimo posamezne ugotovitve, jih le še s težavo lahko integriramo v Winklovo kognitivno teorijo strahu pred viktimizacijo. Pri naraščajočem zaznavanju tveganja in stabilnih ocen posledic izkušnje s kriminaliteto ne porajajo večjega strahu pred kriminaliteto.

Kvalitativno zahtevna presoja „teorije psihološkega izboljšanja žrtvinega stanja“ se seveda ne sme zadovoljiti z nizanem posameznih bivariantnih analiz. V naslednjem koraku bo treba raziskati notranje povezave med izkušnjami s kriminaliteto,

zaznanimi verjetnostmi viktimizacije, anticipiranimi posledicami in občutki varnosti. Temeljita presoja prepleta povezav, ki ga je sprejela teorija (psihološkega izboljšanja stanja žrtve) se lahko opravi z linearnimi modeli strukturnih enačb (Byrne, 2001; Kline, 2005).

Na sliki 3 so predstavljeni rezultati.

¹⁴ Za preproste analize zunaj modelov strukturnih enačb se indikatorji, ki se uporabljajo za merjenje latentne spremenljivke, seštejejo v vsoto točk.

$\chi^2 = 899,45$; $df = 202$; $p = .000$; $\chi^2/df = 4,45$; $GFI = .85$; $CFI = .88$; $RMSEA = .07$

Slika 3: Empirični model strukturne enačbe (standardizirani koeficienti)

Če izhajamo iz tega, da bi morali zavreči teorijo, če kaže iz nje izpeljan model strukturne enačbe slabo prileganje opazovanim podatkom, potem so tukaj pridobljene ugotovitve primerne, da ocenimo „teorijo psihološkega izboljšanja žrtvinega stanja“ z določenimi zadržki. Kriteriji presoje, ki smo jih uporabljali za oceno celotnega modela, kažejo v večini primerov na omejeno združljivost osrednjega modela raziskave s podatki. Niti indeks ujemanja GFI niti indeks CFI ne dosežeta praga sprejemljivosti .90. Razmerje med χ^2 in stopinjami prostosti je blizu 5¹⁵. Samo RMSEA (stopnja napačnosti modela v

populaciji) opozarja na sprejemljivo prileganje, pri čemer tudi tukaj ni dosežena zgornja meja – čeprav manjka le malo.

Glede specificiranih modelov meritev je treba povedati, da so vse uporabljene postavke dobri indikatorji teoretičnih konstruktov, ki naj bi jih ponazarjali. Vse postavke dosežejo vsaj vrednost .60 dodeljenega faktorja in so s $p \leq .001$ signifikantne¹⁶.

¹⁵ χ^2 -test razkriva značilne odklone empirične in izračunane matrike kovariance. Na osnovi njegove odvisnosti od velikosti naključnega vzorca se ne da nujni sklepati na slabo prileganje modela (Modell-fit) (Byrne, 2001, 81).

¹⁶ $CR_{min} = 10,42$

Tabela 9: Strukturni koeficienti

Neodvisna spremenljivka	Odvisna spremenljivka	Nestandard. regresijski koeficient B	Standardna napaka SE _B	Kritično razmerje C.R.
Linz:				
Viktimizacija	Ocena tveganja	.330	.083	3,96
Ocena tveganja	Strah pred kriminaliteto	.807	.072	11,24
Viktimizacija	Pričakovane posledice	.078	.106	0,73
Pričakovane posledice	Strah pred kriminaliteto	.223	.047	4,74
Ljubljana:				
Viktimizacija	Ocena tveganja	.240	.074	3,25
Ocena tveganja	Strah pred kriminaliteto	.229	.090	2,55
Viktimizacija	Pričakovane posledice	.008	.084	0,10
Pričakovane posledice	Strah pred kriminaliteto	.542	.086	6,29

V jedru strukturnega modela je le delno potrjeno predpostavljeno razmerje med izkušnjami s kriminaliteto in strahom pred kriminaliteto. Tudi tukaj smo lahko opazili v strokovni literaturi večkrat opisani potek učinkovanja lastnih izkušenj s kriminaliteto prek ocene tveganja na občutek varnosti. Izkušnje s kriminaliteto povečujejo subjektivno zaznano verjetnost viktimizacije (hipoteza 1); povečano zavedanje tveganja povečuje strah pred kriminaliteto (hipoteza 2). Čeprav je tako za Linz kot za Ljubljano dokazano, da obstaja takšna veriga učinkovanja, je povezava konstruktov v Linzu tesnejša. Na korelativni ravni dokazljiva povezava med viktimizacijo in strahom pred kriminaliteto izhaja v Linzu (tabela 8) iz tamkajšnje tesnejše povezave med zavedanjem tveganja in občutkom varnosti. Medtem ko v obeh mestih ni velike razlike pri vplivu „procesa postajanja žrtve“ (*Opferwerdung*) na oceno verjetnosti bodoče viktimizacije, pa je učinek anticipacije tveganja na stopnjo strahu v Linzu štirikrat večji kakor v Ljubljani¹⁷.

Pod črto pa ostaja povezava med izkušnjami s kriminaliteto in strahom pred kriminaliteto, ki poteka prek percipiranih verjetnosti viktimizacije, majhna. S tem povezani posredni učinek osebnih izkušenj s kriminaliteto na občutek varnosti, ki ga lahko izračunamo iz zmnožka udeleženih neposrednih učinkov (Kline, 2005, str. 128), znaša za Linz .15 in za Ljubljano .03¹⁸. Te ugotovitve potrjujejo razširjeno mnenje, da imajo izkušnje s kriminaliteto sicer določen učinek

na oceno verjetnosti prihodnjih viktimizacij, da pa ta učinek le v skromni meri vpliva na občutek varnosti v ožjem smislu (BMI in BMJ 2006; Boers, 2002; Frevel, 1998; Hale, 1996; Hirtenlehner in Sautner, 2007).

Dokazov za fenomen kompenzacije, ki ga je predlagal Winkel, nismo mogli najti. Sicer je obseg strahu pred kriminaliteto še kako odvisen od anticipiranih posledic morebitne viktimizacije. Kadar pričakujemo hude posledice, narašča strah pred kriminaliteto (hipoteza 4) – v Ljubljani bolj kakor v Linzu¹⁹. Ocene posledic se v primerjavi z viktimizacijskim ozadjem izkažejo za stabilne. Žrtve kaznivih dejanj v primeru viktimizacije ne pričakujejo hujših ali milejših posledic kot osebe, ki v referenčnem obdobju niso postale žrtve. Osebnih izkušenj s kriminaliteto niti v Linzu niti v Ljubljani ne povzročajo zmanjšanja zaznanih posledic viktimizacije. Zaradi tega moramo zavreči hipotezo 3.

Posredne učinke strahu pred viktimizacijo lahko izračunamo tudi za verigo učinkov, ki je nastala iz pričakovanih posledic. Ustrezne mere učinkov so .01 za Linz in .00 za Ljubljano²⁰. Ponovno smo dokazali odsotnost kompenzacijskih procesov, ki potekajo prek izračunanih viktimizacijskih posledic.

¹⁷ Pomembnost diskrepance med koeficienti se lahko preveri s testom χ^2 . Preskušata se dva prepletena modela – drug proti drugemu. Prvi model tako, da izenačimo oba regresijska koeficienta, drugi model pa tako, da restrikcijo spet odpravimo. Če kaže restringirani model bistveno boljše prileganje podatkom, je dokazana naključna diskrepanca regresijskih koeficientov, ki smo jih izračunali za posamezne skupine – in tukaj imamo tak primer: $\Delta\chi^2 = 22,04$; $\Delta d.f. = 1$; $p \leq .001$.

¹⁸ Za izračun posrednih učinkov moramo množiti vključene neposredne učinke. Iz tega sledi: Linz (.23 x .66) = .15; Ljubljana: (.19 x .15) = .03.

¹⁹ Pomembnost diskrepance med koeficienti se lahko preveri s testom χ^2 . Preskušata se dva prepletena modela – drug proti drugemu. Prvi model tako, da izenačimo oba regresijska koeficienta, drugi model pa tako, da restrikcijo spet odpravimo. Če kaže nerestringirani model bistveno boljše prileganje podatkom, je dokazana naključna diskrepanca regresijskih koeficientov, ki smo jih izračunali za posamezne skupine – in tukaj imamo tak primer: $\Delta\chi^2 = 10,22$; $\Delta d.f. = 1$; $p \leq .01$.

²⁰ Posredne učinke, ki potekajo prek pričakovanih posledic, smo izračunali tako: Linz: (.04 x .23) = .01; Ljubljana: (.01 x .39) = .00.

Korelacijska in regresijska analiza, ki smo jo izvedli na ravni posameznih deliktov, kaže enako sliko (prilogi 1 in 2). Ko posameznik postane žrtev določenega kaznivega dejanja, sicer narašča ocena tveganja glede enakih deliktov, pričakovane posledice pa ostanejo nespremenjene. Čeprav je občutek ogroženosti pod vplivom tako zadevne ocene tveganja kot presoje posledic viktimizacije, ki so specifične za kazniva dejanja, ne pride do procesa kompenzacije²¹.

Neodvisnost ocen posledic od viktimizacijskega ozadja poraja dvome o delovanju procesov socialne primerjave, saj ta proces eksplicitno napeljuje k temu, da manjka vzorec reševanja, ki zmanjšuje percipirano težo delikta. Če pa povežemo opisano nagnjenje žrtev kriminalitete, da uporabljajo procese socialnih primerjav (s slabšim), z anticipiranimi posledicami (re)viktimizacije, dobimo presenetljive rezultate. Pearsonova korelacija (produkt-moment korelacija) med pričakovanimi posledicami in „Downward-Comparison-Scores“ žrtev se izide v Linzu ($r = .29$; $p \leq .001$) in v Ljubljani ($r = .18$; $p \leq .05$) signifikantno pozitivno²². Žrtve kaznivih dejanj, ki množično uporabljajo procese socialne primerjave (s slabšim), pričakujejo hujše posledice viktimizacij kot osebe brez teh primerjav. Takšna povezava je v neposrednem nasprotju z vzorcem povezave, ki ga postulira „teorija psihološkega izboljšanja žrtvinega stanja“. Tako moramo zavreči tudi hipotezo 5.

Razlogov za pozitivno zvezo med pričakovanimi posledicami in procesom socialne primerjave tukaj ne moremo natančneje določiti. Ugotovimo lahko samo, da sociodemografske značilnosti, ki smo jih uporabljali pri opisu strukture anketirancev (tabela 1), lahko razjasnijo zvezo v primeru Ljubljane, ne pa tudi Linza. Če pa pregledamo starost, spol in stopnjo izobrazbe anketiranih žrtev, pade delni korelacijski koeficient v Ljubljani na nepomembnih .06 ($p > .05$), v Linzu pa ostane povezava z .31 ($p \leq .001$) nespremenjeno stabilna²³.

Poleg skiciranih posrednih zvez ni dodatnih povezav med izkušnjami s kriminaliteto in strahom pred kriminaliteto. Če razširimo na sliki 2 predstavljeni model analize za dodaten neposreden učinek viktimizacijskega ozadja na občutek varnosti, ne pride do bistvenega izboljšanja modela ($\Delta\chi^2 = 0,68$; $\Delta d.f. = 2$; $p > .05$)²⁴. Zadevni standardizirani regresijski koeficienti so tako v Linzu ($\beta = -.04$; C.R. = $-0,76$) kakor

v Ljubljani ($\beta = -.02$; C.R. = $-0,32$) zelo blizu ničle. Vsak zase ne vzdrži nobenih preverjanj signifikantnosti. Iz tega lahko sklepamo, da je zaznana verjetnost viktimizacije edini povezovalni člen med osebnimi izkušnjami s kriminaliteto in strahom pred kriminaliteto²⁵.

5 Sklepne misli

Cilj te raziskave je bil Winklovo (1998) „teorijo psihološkega izboljšanja žrtvinega stanja“ simultano preveriti z anketnimi podatki iz Avstrije in Slovenije. Gre za kognitivno teorijo povezave med viktimizacijo in strahom, ki želi z uporabo dveh kognitivnih procesov – subjektivne verjetnosti viktimizacije in pričakovanih posledic v primeru kriminalitete – urediti nasprotujoče si ugotovitve o vplivu osebnih izkušenj s kriminaliteto na občutek varnosti v kontekstu kriminalitete. V ospredju argumentacije je bil fenomen kompenzacije: negativni učinek „procesa postajanja žrtve“ (*Opferwerdung*) naj bi izenačil pozitivni učinek izkušenj s kriminaliteto na oceno tveganja. Ker se oba učinka pogosto nevtralizirata, v mnogo raziskavah ni bilo ugotovljene razlike v stopnji strahu, ki jo začitijo žrtve in nežrtve.

Če sledimo logiki, da je treba zavreči teorijo, kadar statistike preverjanja kažejo slabo prileganje „teorijsko-konformno specificiranih“ modelov strukturnih enačb opazovanim podatkom, potem napeljujejo tukaj predstavljene ugotovitve prej k temu, da se Winklova teorija zavrne. Teorija v celoti s pričujočimi strukturami podatkov se izkaže kot malo kompatibilna. Viktimizacije sicer zbujajo dvom o varnostni situaciji, hkrati pa povzročajo – prek povečanih pričakovanj glede tveganj – večji strah pred kriminaliteto. V seštevek pa ostaja učinek izkušenj s kriminaliteto, ki poteka prek percipiranih verjetnosti viktimizacije, na občutek varnosti v kontekstu kriminalitete majhen. Pod vprašaj moramo postaviti nevtralizacijo stresorja „izkušnja s kriminaliteto“, predvsem zaradi popolnega pomanjkanja znakov kompenzacije. Žrtve kaznivih dejanj v primeru nove viktimizacije ne pričakujejo manjših posledic kot nežrtve. Niti v Linzu niti v Ljubljani zmanjšanih pričakovanj glede posledic ne spremljajo izkušnje s kriminaliteto; ni znakov prilagoditve

²¹ Trihotomna operacionalizacija viktimizacijskega ozadja (ni viktimizacije – samo manjši prestopki – huda kazniva dejanja) pripelje do popolnoma enakih rezultatov.

²² Pearsonov koeficient (produkt-moment koeficient) je bil izračunan iz vsote zadetkov posameznih skal.

²³ Delne korelacije smo izračunali iz navadnih vsot spremenljivk.

²⁴ Če se strukturni model razširi za dodatni učinek, lahko z χ^2 -testom preverimo, ali se bistveno izboljša prileganje. Tukaj to ne drži.

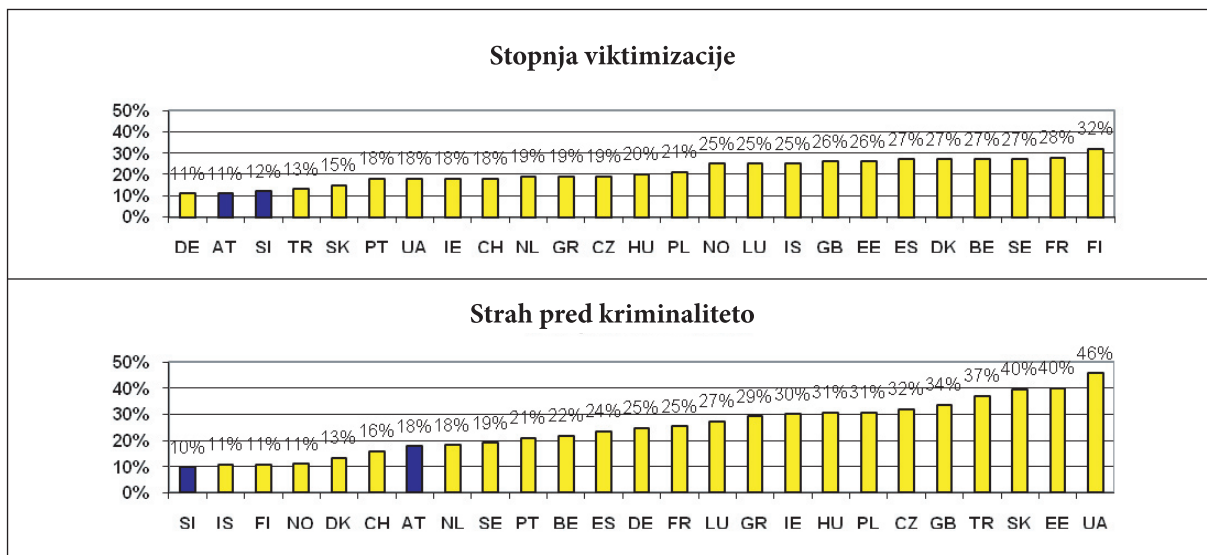
²⁵ Ostane še vprašanje alternativnih možnosti izboljšave modela. Pregled indeksa modifikacije napeljuje k temu, da so se pojavile posamezne merske napake korelacij (pri istih kaznivih dejanjih); na primer med zaznavanjem tveganja in strahom pred vlomom (samo za Linz) ali med oceno posledic in strahom pred kriminaliteto, ki je povezana z goljufijo. Izboljšanje prileganja modela, tako da dopustimo rezidualne korekcije, ki smo jih pridobili po induktivni poti, bi seveda pomenilo isto kot ateoretično ujemanje modelov (Modellfitting), ne da bi se spremenile glavne ugotovitve v zvezi s povezavami med teoretičnimi koncepti. Dokazali smo že (primerjaj tudi prilogi 1 in 2), da celoten model ne vzdrži posameznih deliktov.

pretiranih predstav o teži deliktov realnosti. V skladu s pomanjkljivo dokazljivostjo negativnega učinka osebnih izkušenj s kriminaliteto na pričakovane posledice ne najdemo dokazov o „varovalni vlogi“ socialnih primerjav (s slabšim) – osrednjem elementu Winklove teorije. Procesi socialnih primerjav (s slabšim) – torej s posamezniki, ki jih je doletela še hujša usoda kakor nas same – naj bi bili po tej teoriji učinkovit vzorec reševanja, ki je v ozadju in ki naj bi omogočal korekcijo ocene posledic, nastalih pri viktimizaciji. Ugotovljeni podatki te domneve ne podpirajo. V nasprotju s pričakovanji pa sta nagnjenje, da bi uporabljali socialne primerjave (s slabšim), in teža anticipiranih posledic viktimizacije v pozitivni korelaciji. Te ugotovitve tukaj ne moremo podrobneje raziskati, pravzaprav pa le replicirajo rezultat Winklove (1998) študije.

Trenutno razlogov za „nedelovanje“ procesov socialne primerjave (s slabšim) ne moremo natančneje določiti. Lahko samo ugibamo, da prevladujejo drugačni vzorci interpretacije in reševanja viktimizacije. Morda uporaba alternativne sheme interpretacije v smeri „omejene sreče za vsakogar“ preprečuje trajno korekcijo pričakovanih posledic: majhne posledice viktimizacije glede na prvotno pričakovane bojzani si razlagamo z golo srečo, hkrati pa smo mnenja, da ima vsak posameznik lahko samo določeno „količino“ sreče. Bodoči procesi „postajanja žrtve“ obdržijo svojo koncentracijo „grožnje“.

pridemo v obeh mestih po različni poti. Medtem ko se v Linzu določa občutek varnosti glede na oceno verjetnosti viktimizacije, imajo v Ljubljani večji vpliv pričakovane posledice. Večje število pojasnenih varianc v Linzu je v prvi vrsti rezultat neprimerno večjega učinka ocene tveganja. Tako smo zabeležili diferencialne strukture vpliva, ki so odvisne od konteksta in katerih ozadja tukaj ne moremo pojasnjevati. Gotovo je le, da sta Avstrija in Slovenija državi z – v mednarodni primerjavi – nizko stopnjo viktimizacije in majhnim strahom pred kriminaliteto. Iz podatkov²⁶, pridobljenih na osnovi analize, ki je bila opravljena v okviru projekta ESS (*European Social Survey*) 2004/05 (Jowell in drugi, 2007) – mednarodnega programa anketiranja, katerega teme so bile med drugim tudi obremenitve z viktimizacijo in občutek varnosti v Evropi – je bilo mogoče ugotoviti, da ležita Avstrija in Slovenija glede obeh postavk v spodnjem območju (slika 4). V Avstriji 11 %, v Sloveniji pa 12 % anketiranih pravi, da so v preteklih petih letih sami postali ali pa je postal drug član njihovega gospodinjstva žrtev vloma ali kaznivega dejanja z elementi nasilja. V Sloveniji je 10 %, v Avstriji pa 18 % anketiranih navedlo, da se ne počutijo varni v svojem okolju, ko se zmrachi.

Zaradi prečne zasnove raziskovanja se sporočilnost pričujoče raziskave z metodološkega vidika zmanjša. Skorajda ne dvomimo o operacionalizaciji endogenih konstruktov.

Vir: ESS 2004/05; lastni izračun.

Slika 4: Stopnja viktimizacije in strahu pred kriminaliteto

V Linzu lahko celotni model razjasni 49 % statistične razpršitve občutkov negotovosti, ki jo imajo anketiranci v zvezi s kriminaliteto, v Ljubljani pa samo 17 %. Do teh vrednosti

²⁶ Podatki so prosto dostopni na <http://www.europeansocialsurvey.org>. Tukaj predstavljene ocene temeljijo na drugem krogu anketiranja.

Meritev strahu pred kriminaliteto, ocene tveganja in pričakovanih posledic temeljijo na običajnih, večkrat preskušeni in dokazanih instrumentih²⁷. Notranja konsistenca in diskriminativna veljavnost omenjenih postavk sta izpolnjeni. Vprašljiva je kvečjemu meritev eksogenih konceptov, torej viktimizacijskega ozadja in uporabe procesov socialne primerjave (s slabšim), ampak tudi tukaj sledimo Winklovi operacionalizaciji²⁸. Vprašljiva pa je hkratna presoja prediktorjev in ciljnih spremenljivk. S tem ne moremo niti izključiti, da bomo spregledali kratkoročne, časovno omejene spremembe ocene posledic po „procesu postajanja žrtve“ (*Opferwerdung*), niti ne moremo določiti vzročnosti v ožjem smislu.

Pomanjkljivo kompatibilnost strukturnega modela s podatki bi pravzaprav lahko utemeljili z neustreznim specificiranjem funkcionalnih povezav. Tako bi multiplikativna povezava ocene tveganja in posledic viktimizacije pri pojavljanju občutkov negotovosti – kot jo je zagovarjal Mark Warr (Warr in Stafford, 1983) –, zahtevala log-transformacijo vseh treh konstruktov. Kadar povzročajo zaznavanje tveganj in pričakovane posledice šele pri prekoračitvi določenih mejnih vrednosti strah pred kriminaliteto, bi morali oblikovati modele mejnih vrednosti. Takšne modifikacije modelnih struktur so načelno predstavitve, ne bi pa več izražale Winklove zasnove hipotez in bi razširile oziroma zapustile konceptualni okvir njegovih teorij. Tukaj specificirani vzorec razmerja med viktimizacijskim ozadjem, oceno tveganja, presojo posledic in strahom pred kriminaliteto še najbolj neposredno upodablja model učinkovanja, ki ga poudarja „teorija psihološkega izboljšanja žrtvinega stanja“.

Literatura

1. Agnew, R. (1985). Neutralizing the Impact of Crime. *Criminal Justice and Behavior* 12, 221–239.
2. Akers, R.L., LaGreca, A.J., Sellers, Ch. & Cochran, J. (1987). Fear of Crime and Victimization among the Elderly in Different Types of Communities. *Criminology* 25, 487–506.
3. Arbuckle, J.L. (1997). *Amos User's Guide Version 3.6*. Chicago: Smallwaters.
4. Beck, A. & Robertson, A. (2003). Crime in Russia: Exploring the Link between Victimization and Concern about Crime. *Crime Prevention and Community Safety* 5, 27–46.
5. BMI & BMJ (2006). *Zweiter Periodischer Sicherheitsbericht*. Paderborn: Bonifatius.
6. Boers, K. (1991). *Kriminalitätsfurcht*. Über den Entstehungszusammenhang und die Folgen eines sozialen Problems. Pfaffenweiler: Centaurus.
7. Boers, K. (1995). Kriminalitätseinstellungen und Opfererfahrungen, v: G. Kaiser & J.M. Jehle (ur.), *Kriminologische Opferforschung*. Neue Perspektiven und Erkenntnisse. Teilband 2. Verbrechensfurcht und Opferwerdung – Individualopfer und Verarbeitung von Opfererfahrungen. Heidelberg, Kriminalistik Verlag, 3–36.
8. Boers, K. (2002). Furcht vor Gewaltkriminalität, v: W. Heitmeyer & J. Hagan (ur.), *Internationales Handbuch der Gewaltforschung*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag. 1.399–1.422.
9. Boers, K. & Kurz, P. (1997). Kriminalitätseinstellungen, soziale Milieus und sozialer Umbruch, v: K. Boers, G. Gutsche & K. Sessar (ur.), *Sozialer Umbruch und Kriminalität in Deutschland*. Opladen: Westdeutscher Verlag. 187–253.
10. Boers, K. & Kurz, P. (2001). Kriminalitätsfurcht ohne Ende?, v: G. Albrecht, O. Backes & W. Kühnel (ur.), *Gewaltkriminalität zwischen Mythos und Realität*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp. 123–144.
11. Bortz, J. & Döring, N. (2002). *Forschungsmethoden und Evaluation*. Berlin: Springer.
12. Byrne, B.M. (2001). *Structural Equation Modeling with AMOS*. Basic Concepts, Applications and Programming. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
13. Denkers, A. & Winkel, F.W. (1998). Crime Victims Well-Being and Fear in a Prospective and Longitudinal Study. *International Review of Victimology* 5, 141–162.
14. Ferguson, K. & Mindel, C. (2007). Modeling Fear of Crime in Dallas Neighborhoods: A Test of Social Capital Theory. *Crime and Delinquency* 53, 322–349.
15. Ferraro, K. (1995). *Fear of Crime*. Interpreting Victimization Risk. New York: SUNY Press.
16. Ferraro, K. & LaGrange, R. (1987). The Measurement of Fear of Crime. *Sociological Inquiry* 57, 70–101.
17. Frevel, B. (1998). *Wer hat Angst vor'm bösen Mann?* Ein Studienbuch über Sicherheit und Sicherheitsempfinden. Baden-Baden: Nomos.
18. Frevel, B. (1999). *Kriminalität*. Gefährdung der Inneren Sicherheit? Opladen: Leske und Budrich.
19. Gabriel, U. & Greve, W. (2003). The Psychology of Fear of Crime. Conceptual and Methodological Perspectives. *British Journal of Criminology* 43, 600–614.
20. Gale, J.A. & Coupe, T. (2005). The Behavioural, Emotional and Psychological Effects of Street Robbery on Victims. *International Review of Victimology* 12, 1–22.
21. Giles-Sims, J. (1984). A Multivariate Analysis of Perceived Likelihood of Victimization and Degree of Worry about Crime among Older People. *Victimology* 9, 222–233.
22. Hale, C. (1996). Fear of Crime: A Review of the Literature. *International Review of Victimology* 4, 79–150.
23. Hirtenlehner, H. (2006). Kriminalitätsfurcht – Ergebnis unzureichender Coping-Ressourcen? *Monatsschrift für Kriminologie*, 89, 1–23.
24. Hirtenlehner, H. & Sautner, L. (2007). Wider die Viktimisierungsthese. Kann der Strafrechtswitz der Restoration auf eine höhere Verbrechensfurcht von Kriminalitätsoffern gestützt werden? *JSt* 5, 109–117.
25. Jackson, J. (2004). Experience and Expression. Social and Cultural Significance in the Fear of Crime. *British Journal of Criminology*, 44, 946–966.

²⁷ Ker pojem „pričakovanih posledic“ v strokovni literaturi še ni dosegel pomena drugih dveh konstruktov, tukaj lahko govorimo le o „večkratnem preskusu“.

²⁸ Winkel v svoji študiji operira samo z eno dihotomno viktimizacijsko spremenljivko, ki globalno razlikuje žrtve od nežrtv. Postavke (items) za meritev procesov socialne primerjave (s slabšim) smo prevedli dobesedno.

26. Jackson, J. (2005). Validating New Measures of the Fear of Crime. **International Journal of Social Research Methodology** 8, 297–315.
27. Jowell, R., Roberts, C., Fitzgerald, R. & Eva, G. (2007). **Measuring Attitudes Cross-Nationally**. Lessons from the European Social Survey. London: Sage.
28. Kanan, J & Pruitt M. (2002). Modeling Fear of Crime and Perceived Victimization Risk: The (in)Significance of Neighborhood Integration. **Sociological Inquiry** 72, 527–548.
29. Katz, C., Webb, V. & Armstrong, T. (2003). Fear of Gangs: A Test of Alternative Theoretical Models. **Justice Quarterly** 20, 95–130.
30. Killias, M. (1991). Vulnerability and Fear of Crime, v: G. Kaiser, H. Kury & H.J. Albrecht (ur.), **Victims and Criminal Justice**. Band 1. Freiburg: MPI. 617–635.
31. Killias, M. & Clerici, C. (2000). Different Measures of Vulnerability in their Relation to Different Dimensions of Fear of Crime. **British Journal of Criminology** 40, 437–450.
32. Kline, R. (2005). **Principles and Practice of Structural Equation Modeling**. New York: Guilford.
33. Kreuter, F. (2002). **Kriminalitätsfurcht: Messung und methodische Probleme**. Opladen: Leske & Budrich.
34. Kury, H. & Ferdinand, T. (1998). The Victim's Experience and Fear of Crime. **International Review of Victimology** 5, 93–140.
35. LaGrange, R.L., Ferraro, K.L. & Supancic, M. (1992). Perceived Risk and Fear of Crime: Role of Social and Physical Incivilities. **Journal of Research in Crime and Delinquency** 29, 311–334.
36. Lüdemann, C. (2006). Kriminalitätsfurcht im urbanen Raum. Eine Mehrebenenanalyse zu individuellen und sozialräumlichen Determinanten verschiedener Dimensionen von Kriminalitätsfurcht. **KZfSS** 58, 285–306.
37. Maxfield, M.G. (1984). **Fear of Crime in England and Wales**. London: Home Office.
38. Mesch, G.S. (2000). Perceptions of Risk, Lifestyle Activities, and Fear of Crime. **Deviant Behavior** 21, 47–62.
39. Meško, G., Kovčo Vukadin, I. & Muratbegović, E. (2008). Social-Demographic and Social-Psychological Perspectives of Fear of Crime in Slovenia, Croatia and Bosnia and Herzegovina, v: H. Kury (ur.), **Fear of Crime – Punitivity**. New Developments in Theory and Research. Bochum: Brockmeyer. 173–196.
40. Reizenzein, R., Schützwohl, A. & Meyer, W.U. (2008). **Einführung in die Emotionspsychologie**. Band 3. Kognitive Emotionstheorien. Bern: Huber.
41. Reuband, K.H. (2000). Der „Standardindikator“ zur Messung der Kriminalitätsfurcht – in „skandalöser Weise“ unspezifisch und in der Praxis dennoch brauchbar? **Monatsschrift für Kriminologie** 83, 185–195.
42. Rosenberg, M.J. & Hovland, C.I. (1960). Cognitive, Affective, and Behavioral Components of Attitudes, v: C.I. Hovland, M.J. Rosenberg, W.J. McGuire, R.P. Abelson & J.W. Brehm (ur.), **Attitude Organization and Change**. New Haven: Yale University Press. 1–14.
43. Rountree, P. (1998). A Reexamination of the Crime-Fear-Linkage. **Journal of Research in Crime and Delinquency** 35, 341–372.
44. Rountree, P. & Land, K. (1996). Perceived Risk versus Fear of Crime: Empirical Evidence of Conceptually Distinct Reactions in Survey Data. **Social Forces** 74, 1.353–1.376.
45. Schwarzenegger, C. (1992). **Die Einstellung der Bevölkerung zur Kriminalität und Verbrechenskontrolle**. Freiburg i.Br.: MPI.
46. Sessar, K. (1990). The Forgotten Nonvictim. **International Review of Victimology** 1, 113–132.
47. Smith, W.R. & Torstensson, M. (1997). Gender Differences in Risk Perception and Neutralizing Fear of Crime. **British Journal of Criminology** 37, 608–634.
48. Smith, W.R., Torstensson, M. & Johansson, K. (2001). Perceived Risk and Fear of Crime: Gender Differences in Contextual Sensitivity. **International Review of Victimology** 8, 159–181.
49. Sparks, R.F., Genn, H.G. & Dodd, D.J. (1977). **Surveying Victims**. A Study of the Measurement of Criminal Victimization, Perceptions of Crime, and Attitudes to Criminal Justice. Chichester: Wiley.
50. Warr, M. (1984). Fear of Victimization: Why are Women and the Elderly more afraid? **Social Science Quarterly** 65, 681–702.
51. Warr, M. (1985). Fear of Rape among Urban Women. **Social Problems** 32, 238–250.
52. Warr, M. (1987). Fear of Victimization and Sensitivity to Risk. **Journal of Quantitative Criminology** 3, 29–46.
53. Warr, M. (2000). Fear of Crime in the United States: Avenues for Research and Policy, v: D. Duffee (ur.), **Criminal Justice 2000**, Vol. 4. Measurement and Analysis of Crime and Justice. Washington: National Institute of Justice. 451–489.
54. Warr, M. & Stafford M. (1983). Fear of Victimization: A Look at the Proximate Causes. **Social Forces** 61, 1.033–1.043.
55. Wetzels, P., Greve, W., Mecklenburg, E., Bilsky, W. & Pfeiffer, C. (1995). **Kriminalität im Leben alter Menschen**. Stuttgart: Kohlhammer.
56. Winkel, F.W. (1998). Fear of Crime and Criminal Victimization. Testing a Theory of Psychological Incapacitation of the 'Stressor' Based on Downward Comparison Processes. **British Journal of Criminology** 38, 473–484.
57. Winkel, F.W. & Denkers, A. (1995): Crime Victims and their Social Network: A Field Study on the Cognitive Effects of Victimization, Attributional Responses, and the Victim-Blaming-Model. **International Review of Victimology** 3, 309–322.
58. Zarafonitou, C. (2008). Fear of Crime and Victimization: The Greek Experience, v: H. Kury (ur.), **Fear of Crime – Punitivity**. New Developments in Theory and Research. Bochum: Brockmeyer. 159–172.

Priloga 1: Matrika korelacij, ki so specifične za določene delikte (τ_b -korelacijski koeficienti)

Oblika viktimizacije	Linz			Ljubljana		
	Enaki delikti			Enaki delikti		
	Ocena tveganja	Pričakovana posledica	Strah	Ocena tveganja	Pričakovana posledica	Strah
Roparski napad	-.10	.01	.04	.14**	-.03	-.03
Finančna goljufija	.17***	.10	.14**	.13*	-.02	.05
Fizični napad	.13*	-.08	.11*	.06	-.02	-.05
Tatvina	.14**	.00	.13**	.21***	.10*	-.02
Vlom v stanovanje	.16***	.03	.16***	.16***	.05	.14**

*** ..... $p \leq .001$; ** ..... $p \leq .01$; * ..... $p \leq .05$

Priloga 2: Matrika standardiziranih delnih regresijskih koeficientov

Oblika viktimizacije	Linz		Ljubljana	
	Enaki delikti		Enaki delikti	
	Ocena tveganja	Pričakovana posledica	Ocena tveganja	Pričakovana posledica
Roparski napad	.48***	.12*	.10*	.29***
Finančna goljufija	.43***	.21***	.15**	.32***
Fizični napad	.45***	.15***	.09	.31***
Tatvina	.56***	.19***	.18***	.34***
Vlom v stanovanje	.53***	.23***	.16**	.30***

*** ..... $p \leq .001$; ** ..... $p \leq .01$; * ..... $p \leq .05$

Experiences with crime and feelings of insecurity in Linz and Ljubljana: A test of cognitive theory of fear of victimization

Gorazd Meško, Full Professor and Dean, Faculty of Criminal Justice and Security, University in Maribor, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana, Slovenia

Helmut Hirtenlehner, Associate Professor of Criminology and Social Science Research Methodology, University of Linz, Linz, Austria

Ljubo Vošnjak, Ph.D. Student, Faculty of Criminal Justice and Security, University in Maribor, Kotnikova 8, 1000 Ljubljana, Slovenia

The article presents an empirical examination of the cognitive theory of fear of crime, which strives to bring into line contradictory results on the relationship between personal victimization and fear of crime. Its main idea is a process of compensation between two cognitions: the perception of personal risk and the perception of the seriousness of the consequences of potential victimization. If personal victimization leads to an adjustment of exaggerated consequence expectations to a less painful reality – to a decrease of perceived negative impact – this could cancel out the fear-enhancing effects of an increase of perceived victimization risk. If no reassessment of the consequences associated with victimization takes place, personal victimization should generate more fear of crime, mediated only by higher perceived risk. Based on survey data from Austria and Slovenia, structural equation models are evaluated. The results of a study conducted in Linz, Austria and Ljubljana, Slovenia suggest rejecting many core assumptions of the “theory of psychological incapacitation”. In particular, no evidence for a decrease of perceived negative impact after personal victimization could be found.

Key words: fear of crime, victimization, cognitive theory, research, Slovenia, Austria

UDC: 343.988 (497.4 : 436)